

ISSN 2181-7839

XALQ TA'LIMI

PUBLIC EDUCATION

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PUBLIC EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN

6
2020
(Maxsus son)

www.xtjurnali.zn.uz

<https://t.me/xalqtaлимijn>

TA'LIMDA INNOVATSIYALAR

- L. Tomchani, N. Abdullayeva, I. Panferova 71** "Onalar maktabi" – ijtimoiy ta'lim loyihasi maktabgacha ta'lim tizimidagi muammolarni bartaraf etish yechimi sifatida
- S. Raximova 74** "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi – maktabgacha ta'lim tizimini rivojlanishga innovatsion yondashuv sifatida
- F. Po'latov 78** Tasviriy san'at namunalari asosida maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish
- M. Rizayeva 82** Maktabgacha ta'lim tizimidagi "rivojlanish markazlari" sifatli faoliyatini ta'minlovchi tamoyillar
- H. Mizamova 85** Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqa mashg'ulotlarini kreativ yondashuv asosida tashkil etish
- M. Fayzullayeva, M. Rustamova 88** Maktabgacha ta'limda nutq o'stirish dasturini rivojlantirish tizimi

MALAKA OSHIRISH VA QAYTA TAYYORLASH

- S. Ashurova, N. Karimova 91** Kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy ta'lim vositalaridan samarali foydalanishning ahamiyati
- D. Amanova 95** Innovatsion yondashuv asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlari musiqa rahbarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish

TA'LIMDA IQTISODIYOT

- G. Nigmatova 99** Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlari iqtisodiy kompetentligini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari

ATROF-MUHIT

- N. Abdunazarova 103** Didaktik o'yinlar orqali maktabgacha tarbiyalanuvchilarning ekologik tasavvurlarini shakllantirish

ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR

- N. Mavlonov 106** Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglarining axborot kompetentligini rivojlantirish
- N. Mo'minova 110** Bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining mediakompetentligini rivojlantirish

KORREKSION PEDAGOGIKA

- Z. Umarova 113** Alohida yordamga muhtoj bolalarni rivojlantirishda inklyuziv ta'limning o'rni

PSIXOLOGIYA

- Sh. Qosimova, A. Zakirov 116** Maktabgacha ta'lim tizimida pedagogik-psixologik modellashtirishning o'ziga xos xususiyatlari
- N. Baxriyeva 119** Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy-hissiy rivojlantirishning istiqbollari
- X. Bo'riyev 122** Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik ko'nikmalarini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari

TA'LIM TARIXI

- Sh. Ne'matov 124** Ma'rifatparvar ajdodlarimizning boy ma'naviy merosini maktabgacha ta'lim tizimida o'rganish – jiddiy tashkiliy-pedagogik muammo

ТЕОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

- И. Грошева 127** Влияние предметно-пространственной развивающей среды на игровую деятельность детей в условиях дошкольной образовательной организации

МЕТОДИКА ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

- Ф. Кадирова 131** Система развития речи детей в дошкольных образовательных организациях
- Л. Евстафьева 135** Метод проекта в дошкольном образовании, как один из методов интегрированного обучения дошкольников

ИННОВАЦИЯ

- Д. Зупарова, Н. Юлдашева 138** Дизайн образования в дошкольных организациях – инновационная технология эстетического воспитания

ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

- М. Исхакова 141** Построение модели повышения квалификации педагогов дошкольных образовательных организаций на основе андрагогического подхода

Nargiza BAXRIYEVA,

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti mustaqil tadqiqotchisi

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI IJTIMOIIY-HISSIY RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI

Annotatsiya

Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy-hissiy rivojlantirishning psixologik omillari va shart-sharoitlari, mazkur masala bilan bog'liq muammolar, shuningdek, syujetli-rolli o'yinlar orqali bolalarni ijtimoiy-hissiy rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar zamonaviy talablar kontekstida tahliliy yoritilgan.

Kalit so'zlar. Ijtimoiylashuv, emotsional rivojlantirish, emotsional tajriba, syujetli-rolli o'yinlar, muloqot.

В статье анализируются психологические факторы и условия социально-эмоционального развития дошкольников, проблемы, связанные с данной проблемой, а также даются рекомендации по социально-эмоциональному развитию детей посредством ролевых игр в контексте современных требований.

Ключевые слова. Социализация, эмоциональное развитие, эмоциональный опыт, сюжетно-ролевые игры, общение.

The article analyzes the psychological factors and conditions of socio-emotional development of preschool children, the problems associated with this issue, as well as recommendations for the socio-emotional development of children through role-playing games in the context of modern requirements.

Key words. Socialization, emotional development, emotional experience, role-playing games, communication.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishiga hamisha katta e'tibor qaratilgan, biroq, jamiyatimizda kechayotgan tub ijobiy o'zgarishlar sharoitida bolalarning emotsional (hissiy) sohasini ham rivojlantirish ijtimoiy zarurat sifatida namoyon bo'lmoqda.

Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham, – "Maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish...", alohida ta'kidlangan.¹

Hozirgi davrda bolalarning televizor, internet, turli kompyuter o'yinlari va mobil aloqa vositalari olamiga kirishib ketishi ularning kattalar va tengdoshlari bilan izchil muloqot qilishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, bolalarning boshqalar hissiy holatiga nisbatan past darajada, befarq munosabat bildirishi holatlari kuzatilayotganligi ham haqiqatdir.

To'laqonli rivojlanish faqatgina bola uchun qiziqarli va ahamiyatli faoliyatlar jarayonida tashkil etilishi mumkinligi zamonaviy maktabgacha ta'lim didaktikasida ta'kidlanadi. Shu jihatdan, bolalarni emotsional rivojlantirish zarurati mavjudligi quyidagi omillar orqali namoyon bo'lmoqda:

¹ O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son Qarori.

- kuchli ijtimoiy taraqqiyot sharoiti maktabgacha yoshdagi bolalarga o'z ta'sirini ko'rsatib, jiddiy emotsional sinovlarga duch kelishiga sabab bo'layotir, bu esa bolalar emotsional olamining rivojlanishini orqaga surishi mumkin;

- bolalarni ijtimoiy-hissiy rivojlantirish bo'yicha mavjud dastur va metodik materiallar hozirgi kunda yanada takomillashtirishni taqozo etadi;

- uyda va maktabgacha ta'lim tashkilotida amalga oshiradigan barcha faoliyatlarida bolalar ko'pincha o'zlarining quvonch, ma'yuslik, hayrat kabi emotsiyalarini to'laqonli tarzda ko'rsata olmasliklari, shu bilan bir qatorda boshqa bolalarning emotsiyalarini to'g'ri baholay olmasliklari kuzatiladi.

Emotsiyalar bola hayotida muhim moslashtiruvchi funksiyani bajarib, ijobiy va salbiy hissiy holatlar ijtimoiy malakalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Tovush, mimika, harakatlar kabi emotsiyalarning namoyon bo'lishi esa bolalarda noverbal kommunikatsiya tili sifatida qo'llaniladi. Emotsiyalar – subyektiv psixologik holatlarning o'ziga xos ko'rinishi bo'lib, aktual ehtiyojlarni qondirishga yo'naltirilgan amaliy faoliyat natijalarining bevosita kechinmalar shaklida aks ettirilishidir.

Emotsional kechinmalar – emotsiyalar, hissiyotlar va affektlarga bo'linadi. Ta'kidlash lozimki, hozirgi kunda hissiyotlar va emotsiyalar borasida yagona tasnif mavjud emas. Emotsiyalar borasida K.Izardning tasnifi keng tarqalgan bo'lib, bunda fundamental va hosila emotsiyalar tahlil etilgan. Ular: qiziqish-hayajon, quvonch, g'ayrat, g'am-iztirob, g'azab, nafrat, qo'rquv, uyat, aybdorlik va boshqalar, qolganlari hosila emotsiyalardir. Fundamental emotsiyalar qo'shilishidan xavotirlanish kabi emotsional holatlar kompleksi paydo bo'ladi, u esa o'zida ham qo'rquvni, ham g'azabni, ham aybdorlik hissini, ham qiziqish-qo'zg'alishni aks ettirishi mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni emotsional rivojlantirish muammosi shu bilan ahamiyatli, ushbu psixik jarayon boladagi har qanday faoliyat va xulq-atvor ko'rinishlarining ajralmas qismi bo'lib xizmat qiladi.

Emotsiyalarning muhim xususiyatlaridan biri, ular bolaga atrof-muhitda to'g'ri mo'ljal olishga, predmet va hodisalarni zarurligi yoki zarur emasligi, foydaliligi yoki zararli ekanligi nuqtayi nazaridan baholashga ko'maklashadi. Hissiyotlarning kechinmalar tarzidagi turli ko'rinishlari (emotsiyalar, affektlar, kayfiyatlar, stresslar, intilishlar, tor ma'nodagi hissiyotlar) yaxlitlikda bolaning emotsional dunyosini hosil qiladi.

Jumladan, bolada ifodalangan "men" obrazi uning o'ziga va boshqalarga nisbatan munosabatlarida aks etadigan hissiy sezgilari, idroki, tasavvurlari va xarakterli harakatlarning yaxlit namoyon bo'lishidir. Rivojlanayotgan men - turli psixologik maktablarda bola va kattalar shaxsi rivojlanishi nazariyasining markaziy mavzusi hisoblanadi.

Bola faoliyatining murakkab birgalikdagi harakat va shaxslararo muloqot dinamikasida uning turli yosh davrlarida olamga nisbatan ichki pozitsiya tarzidagi ma'lum qarashlar shakllanadi.

Yuqoridagi chizmada ko'rib turganimizdek, "Men-konsepsiya" inson o'z-o'zini idrok qilishi (o'z emotsiyalari, hissiyotlari, sezgilari, tasavvurlari va boshq.), o'z-o'zini kuzatishi (o'zining tashqi ko'rinishi, o'zining xatti-harakatlari) va o'z-o'zini tahlil qilishi (o'z fikrlarini, harakatlarini, boshqa insonlar bilan o'zaro munosabatlari va ularni tenglashtirish) jarayonlari natijasida paydo bo'ladi. Bolalar maktabgacha ta'lim tashkilotlariga kelishi bilan ularning emotsional rivojlanishida yangi davr boshlanadi. Rolli va syujetli o'yin faoliyatlarini amalga oshirish natijasida bolalarda:

1. O'z emotsiyalari va tuyg'ularini bilish va boshqara olish malakalari.
2. Boshqalarning emotsiyalari va tuyg'ularini anglashi.

3. O'zi, yaqinlari, do'stlari, oila a'zolari va atrofdagilar bilan samarali muloqotga kirisha olish sifatlari shakllanib boradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy-hissiy rivojlantirishda quyidagi innovatsion metodikalardan foydalanish mumkin. Rivojlantiruvchi metodlar: dialogli (suhbat, diskussiyalar), modellashtirish (ma'lum vaziyatlarni loyihalashtirish, nizoli va boshqa vaziyatlarda o'z xatti-harakatlarini tashkil etish va boshqarishni prognozlashtirish va boshq.)

Stimullashtiruvchi – o'yin (imitatsiyaga asoslangan, ramziy, muammoli-o'yinli, didaktik, belgili-ramziy) metodlar;

Qo'llab-quvvatlovchi (ijobiy baho, birgalikda faoliyat, ya'ni, ishtirokchiga aylanish, tushunish va boshq.);

Korreksiyalovchi – o'z xatti-harakatlari va muloqoti natijasini oldindan ko'ra olish, muloqotga kirishish qoida va usullarini muhokama qilish.

Yuqoridagi tahliliy fikr va mulohazalardan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, ijtimoiy-hissiy rivojlanish – ijtimoiy madaniy tajribani o'zlashtirish va boshqalarga uza-tish jarayoni bo'lib, bu tajriba bola shaxsida betakror xossa sifatida, o'zaro bog'liq to'rt tarkibiy qism bilan namoyon etiladi:

- madaniy malakalar;
- ijtimoiy me'yorlar borasidagi bilimlar;
- rolli xulq-atvor, turli vaziyatlarda xulq-atvorning namoyon etilishi;
- boshqalar haqida g'amxo'rlik, hamkorlik, tashabbuskorlik, mustaqil fikrga ega bo'lish, ijtimoiy moslashish kabi ijtimoiy sifatlar tig'iz o'zaro aloqadorlikda amal qilishi kutiladi.

Kuylangan yoki tinglangan qo'shiq, o'qib berilgan ertak, she'r va hikoyalar asosida bolalar bilan birgalikda inssenirovkalar yaratish ijobiy ahamiyatga egadir. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan tashkil etiladigan syujetli-rolli o'yinlar jarayonida ular o'z hissiyotlarini, harakatlarini boshqarish, o'zlari, yaqinlari, do'stlari, oilasi va umuman ijtimoiy muhitda boshqalar bilan munosabatga kirishish ko'nikmalarini o'zlashtiradilar.

Muxtasar aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy-hissiy rivojlantirish izchil muloqot va interaktiv faoliyatlar vositasida amalga oshiriladi hamda izchil emot-sional faollik orqali namoyon etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qarori.*

2. *"Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi O'RBQ-595-son Qonuni. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 17.12.2019-y., 03/19/595/4160-son.*

3. *Grosheva I.V. va boshqalar. "Ilk qadam" davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'quv dasturlari. – T., 2018. – 63 b.*

4. *"O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari"ni tasdiqlash haqidagi buyruq. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 04.07.2018-y., 10/18/3032/1450-son. – 8 b.*

5. *Попова С.В. Социально-эмоциональное развитие детей в условиях детского сада. "Молодой ученый", №50 (184), 2017. – С.260-262.*